

APIE TAI, KAIP GEDIMINAS ĮKŪRĖ SENUOSIUS TRAKUS IR VILNIŲ 1321 METAIS

Gediminas, Vytenio sūnus, Lietuvos didysis kunigaikštis, ilsėdamasis ir medžiodamas Kernavėje po nuveiktų darbų ir karo vargų, ieškodamas smagesnės pramogos ir didesnių laimikių, iškilo su savo dvaru ir visais medžioklės reikmenimis į tolesnes girias. O kad jam gerai sekėsi ir kad prisipramogavo ir prisimedžiojo, tad iškėlė vaišes lauko palapinėse savo ponams, dvariškiams ir visiems medžiokliams už penkių mylių nuo Kernavės, tarp Vokės ir Vilijos upių. Šitie plotai jam ilgainiui patiko, ir vieta buvo žavinga pažiūrėti, kad ir nelabai tinkama piliai statyti. O kad toje vietoje ir aplinkiniuose laukuose ir miškuose daug prisimedžiojo, tai nieko nelaukęs nusiuntė tenai valsčionių, pastatė pilį, kurią perkasu ir pylimu sustiprino ir pavadino Trakais, todėl kad visokio gyvio – kiškių, lapių, kiaunių ir kitokios smulkmės bei paukščių tiek dvariškiai, tiek ir varovai, medžiokliai, virtuvės darbininkai ir pasiuntinukai, – visi turėjo daugybę aplink balnus diržais (*troki*) prisikabinėję, ir priešais save, ir užpakaly savęs, ir iš šonų, o stambiujų žvėrių – briedžių, elnių, stirnų – pilnus vežimus prisikrovė. O dėl tos pasisekusios medžioklės įžiūrėjęs sau laimingą pranašystės ženklą (nes anais laikais lietuviai romėnų papročiu nieko nesiimdavo daryti be pranašystės ženklų), tučiuojau iš Kernavės perkėlė kunigaikštystės sostinę į naujai pastatydintus Trakus, kuriuos nūnai vadiname Senaisiais, skirdami juos nuo Naujųjų Trakų, įkurtų jo sūnaus Kęstučio, kaip toliau apie tai parašysime. O nuo to laiko sostinė Kernavė, įkurta senų senovės Lietuvos kunigaikščių, labiausiai Kerniaus Kūnaičio, romėnų kunigaikščio Palemono antrojo įpėdinio, nustojo sostine būti, užtat ir tas miestas su pilimi, negailestingos laiko tėkmės niokojamas, kaip matome, sunyko. Tuo tarpu Trakuose kūrėsi naujoji Lietuvos kunigaikščių sostinė. Tačiau taip neilgai truko, nes Gediminas greit po to išvyko medžioti ir įprastiniu būdu darė apsuptis palei Viliją, o tos vietos anais laikais buvo išvien apaugusios tankiais, sunkiai įžengiamais miškais ir didžiagirėmis, ir ten irštvas ir lindynes turėjo žvėrys visokie, ir didžiuliai, ir maži. Taip tada Gediminas, medžiodamas, nuo vienos tankynės ligi kitos jodamas, su visu savo dvaru ir medžiotojų pulku nukeliavo iki tos vietos, kur Vilnia įteka į Viliją, už keturių mylių nuo Senųjų Trakų. Ten buvo protėvių pašvęsta vieta, ugniavietė, kurioje buvo deginami mirusiųjų kunigaikščių ir įžymiausių Lietuvos ponų kūnai. Tai ugniavietei davė pradžią Šventaragis, o po jo Germantas, jo sūnus, kaip anksčiau rašėme. Ten lietuvių kunigai pagonių papročiu savo dievams aukas už mirusiųjų kunigaikščių vėles atnašavo (nes tvirtai tikėjo ir sielos nemirtingumą, ir Paskutinį teismą, ir prisikėlimą iš numirusiųjų) ir amžinoji ugnis be paliovos dieną naktį kūrenosi (visai kaip Romoje deivės Vestos garbei), ir tam tikri kunigai ją saugojo, o lietuviai ir žemaičiai, prūsai ir latviai ją ypatingu dievu laikė ir garbino.

Tenai tad Gediminas, medžiodamas girioje aplink minėtąją ugniavietę tarp kalnų, dabar vadnamų Plikaisiais, be daugybės visų kitų žvėrių, pats pašovė didelį taurą iš arbaletu ir pribaižė jį ant to kalno, kur dabar Vilniaus Aukštutinė pilis; kalnas nuo ano tauro ir dabar Taurakalniu tebevadinamas, o oda ir ragai, auksu apdaryti, kaip garbingos brangenybės ilgai buvo laikomi išde, net iki Vytauto laikų. Vytautas paprastai iš tų ragų vaišindavo didelėse puotose svečiųjų šalių pasiuntinius ir vieną jų

kaip didelį suvenyrą padovanojo Romos imperatoriui Zigmantui, Vengrijos karaliui, per garsų karalių ir kunigaikščių suvažiavimą Lucke 1429 metais; apie tai bus rašoma toliau. O dabar baigsiu pradėtąjį dalyką.

Gediminas, pavargęs medžiodamas, vakarui atėjus ir tamsiai nakčiai leidžiantis, į Trakus vykti nebesiryžo ir, atsidžiaugęs savo paties rankomis nukautu tauru, apsinakvojo su visu dvaru palapinėse prie minėtosios ugniavietės Šventaragio slėnyje (pramintame pagal kunigaikštį Šventaragį), ten, kur dabar patrankų liejykla, arklidės ir Žemutinė pilis. O kai po dienos darbų, kaip visada, kietai įmigo, sapnavo, kad ant to kalno ir toje vietoje, kur taurą nukovė, kur dabar Vilniaus pilys stovi, mato vilką, didelį ir galingą, ir tarytum geležies šarvais stipriai nuo bet kokių šūvių apsaugotą. O tame vilke girdi šimtą vilkų didžiu balsu kaukiant, ir tas balsas sklinda į visas puses. Kai Gediminas nubudo, tas sapnas jam labai parūpo, jis ir šiaip suko galvą, ir taip, ką tai galėtų reikšti. Tačiau per sunkus buvo jam tas galvosūkis, nelyginant anam faraonui, Egipto karaliui, apie septynias riebias ir septynias liesas karves arba karaliui Belšacarui apie aną ranką, kurią matė rašant; „*Tekel. Mene. Parsin*, suskaičiavo, pasvėrė ir padalijo ir t. t.“ Atseit atėjo galas Belšacarui su visa jo karalyste ir t. t. Tad Gediminas, atsikėlęs rytą, apsakė tą savo sapną visiems ponams ir dvariškiams, teiraudamasis ir klausdamas, ką jie apie tai manytų, ką sapnas galėtų reikšti. Mat lietuviai, būdami pagonys, tikėjo bet kuo, o patys burtais, panašiai kaip romėnai, iš vidurių, iš paukščių skrydžio ir kitko tiek karo, tiek namų reikalus sprendė. Bet to sapno niekas negalėjo įminti, ir reikėjo eiti net ligi Krivių krivaičio (*Krywe Krywejta*), pagonių lietuvių vyskupo, kurio vardas buvo Lizdeika.

O tasai, kaip metraštinkinai liudija, Gedimino tėvo Vytenio laikais buvo rastas erelio lizde vienoje girioje prie didžiojo kelio. O kiti sako, kad pats Vytenis jį rado švarutėliame lopšyje ant medžio pakabintą ir liepė jį padoriai auginti kaip sūnų. O kai užaugo, parodė nepaprasto žmogaus gabumų. Iš to matyti, kad jis yra kokios nors įžymios ar kunigaikštiškos giminės, bet turbūt iš pavydo dėl viešpatavimo dar vystykluose šitaip į girią ištremtas pamotės ar patėvio, kaip kad Amulijus, Albalongos karalius, Romulą ir Remą, dvynius, mergelės karalaitės Rėjos Silvijos pagimdytus, buvo liepęs slapčiomis Tiberyje prigirdyti, tik juos vilkė išžindė (kaip skelbiama) ir piemuo Faustulas atrado, o jie įkūrė Romą, viso pasaulio sostinę ir t. t. Taip pat norėjo Astijagas, Medijos karalius, padaryti Kirui, savo dukters ir Persijos kunigaikščio sūnui, – buvo liepęs savo sekretoriui Harpagui jį dar vystykluose numarinti badu, kad po jo nekaraliautų; Harpagui pagailo karalių kraujo kūdikio, jis slapčia išgabeno jį į mišką ir liepė piemeniui pakabinti ant medžio, kad tenai numirtų, Harpago nematomas. Vis dėlto tas pats piemuo, atidavęs tuolaik mirusį savo vaiką Harpagui, Kirą užaugino; tada, kai paaugo, kiti berniukai, kartu ganę bandą, jį išsirinko sau karaliumi, o galiausiai, nuostabiu Dievo apvaizdos lėmimu (kuriam veltui priešinasi žmonių sumanymai), ir savo senelį Astijagą išvijo, o jo Medijos karalystę bei gimtąsias Persijos ir Asirijos karalystes užviešpatavo ir pagaliau suėmė savo valdžion visą Aziją, Siriją, Judėją ir Indiją.

Tą patį Kirą, pirmąjį Persijos monarchą, pranašas Danielis buvo bepalenkiąs išpažinti tikrąjį Dievą. Tai buvo 4443 metais nuo pasaulio sutvėrimo, o pagal Karioną – 3443-iaisiais.

Dar skaitome įstabų to pavyzdį Trogo Pompėjaus ir Justino raštų 44 knygoje: „Taip pat ir pirmasis Ispanijos karalius Gargoras ar Gorgoras, norėdamas iš gėdos nužudyti savo anūką ir sūnų, kurį turėjo su tarnaitė, liepė jį įmesti tarp kiaulių ir alkanų šunų, idant suėstų, ir ant siaurų takų tvartuose dėjo, idant gyvuliai sumindžiotų; galop, kai nė šitaip jis nežuvo, jūron įmetė, ir vis jūros bangos sukilusios jį nešė į krantą, o ten paskui elnė jį penėjo iš savo spenelių; po to įstabiu Dievo apvaizdos lėmimu jis tapo antruoju Ispanijos karaliumi ir buvo pavadintas vardu Habis“. Telefą, taip pat Mezijos ar Bulgarijos kunigaikštis, irgi būdamas išmestas girioje, kad žūtų, elnės buvo išpenėtas. Dar skaitome Čekijos kronikose, ką rasi ir Bielskio septintoje knygoje apie Čekijos karalystę, 322 lape, jog

909 metais po Kristaus Kroatijos karalaitį Ivaną Gestimulą elnė irgi maitino savo pienu girioje keturiasdešimt dvejus metus. Taip pat ir Parj, Priamo sūnų, Trojos karalaitį lokė girioje užaugino ir t. t., o Romulą ir Remą – vilkė; o Jupiterį, Saturno sūnų, – bitės, ir t. t. Aš dėl to šiuos dalykus priminiau, kad nebūtų keistas Lietuvos metraštininkų liudijimas apie Lizdeiką. Juk kaip tik taip anuomet dalykai dėjosi ir su mūsų Lizdeika, kuris, kunigaikščio dvare išauklėtas, pagal pagonių mokslo tvarką buvo išmokytas žvaigždžiažinystės, sapnų aiškinimo (kaip kitados Juozapas ir Mozė – visų Egipto gudrybių), paskui, Gedimino laikais, net vyriausiuoju pagonių apeigų vyskupu ar viršininku tapo ir buvo vadinamas Krivių krivaičiu (*Kriwe Kriwejto*), apie kurio pareigybę Kromerio, Miechovijaus, Dlugošo, Erazmo Stellos, Dusburgiečio raštuose rasi aiškius liudijimus. Taigi ne kas kitas kaip tas Lizdeika, vyriausiasis vyskupas (kaip Juozapas faraonui ir drauge kalintiems vyrams, vynininkui ir kepėjui, o Danielis Nebukadnecarui apie keturias karalystes ir paskui Belšacarui apie ranką, rašančią ant sienos), išaiškino sąžiningai ir teisingai apie vilką, ant Taurakalnio stovintį, ir apie šimtą kitų vilkų, jame staugiančių: „Vilkas, kurį tu, didysis kunigaikšti Gediminai, sapnavai tartum iš geležies nukaltą, reiškia, kad čia, kur ugniavietė, pašvęsta tavo protėviams, bus galinga pilis ir svarbiausias šios valstybės miestas, o šimtas vilkų, tame vilke kaukiančių didžiu balsu, sklindančiu į visas puses, reiškia, kad ta pilis ir tas miestas išgarsės savo piliečių taurumu ir narsa, taip pat didžiais žygiais tavo įpėdinių didžiųjų Lietuvos kunigaikščių, kurių čia bus sostinė, pasklis didi jų šlovė po visas pasaulio šalis, ir veikiai jie iš tos sostinės su didžia šlove viešpataus svetimoms tautoms“.

Gediminas pagyrė tokį išmintingą, teisingą ir prasmingą Lizdeikos aiškinimą, atliko ugniavietėje aukojimus savo dievams ir, ilgam neatidėliodamas, užragino aplinkines savo valdas, parūpino visokių meistrų, dailidžių, mūrininkų, kalvių, žemės kasėjų, davė medžiagų, kokių reikėjo ir kiek reikėjo, ir pradėjo mūryti pirmiausia Aukštutinę pilį ant Taurakalnio, ant kurio pats iš arbaletos pašovė didelį taurą. Paskui parinko vietą Žemutinei piliai Šventaragyje, kuris anuomet vadinosi Kreivuoju slėniu, prie Vilnios upės žiočių, ten, kur ji įteka į Viliją. Ir tą Žemutinę pilį pastatydino iš medžio, su išlakiais bokštais, su šaudymo angomis, statydino sparčiai, bet kuo atidžiausiai, įrengė prabangiai, o užbaigęs abi pilis pavadino Vilniumi, pagal Vilnios upę. Tuoj ir miestas kūrėsi prie pilies, Vilnios ir Vilijos santakoje, nes Gediminas iš Trakų savo sostinę tais pat metais perkėlė į Vilnių ir čia ją įtvirtino amžiams. Po to greit susidarė gausus žmonių telkinys, sulėkė kaip ereliai prie maitos į didelį miestą ir plačius priemiesčius. Taip pat ir ponai visi statėsi iškilnius, puošnius rūmus, burdamiesi į svarbiausiąjį miestą dėl to, kad čia nuolat gyveno jų didysis kunigaikštis. Ir taip Vilnius, prasidėjęs iš mažo, kur pirma tiktai mirusiųjų kunigaikščių kūnus degindavo, išaugo 1322 metais į didelį ir šaunų miestą, išmintingai patarus Lizdeikai, kuris paskui ilgai buvo lietuvių vyskupas, pagal pagonių paprotį vedęs, jis drauge buvo ir auguras, arba žynys, nes čia buvo iš romėnų perimtas paprotys ir garbinga augurų pareigybė. Juk ir Ciceronas, kaip pats apie save sako, – tasai Romos valstybininkas ir garbingas senatorius, – buvo Romoj pagal pareigybę auguras, tai yra žynys, arba vyriausiasis žyniavimo prižiūrėtojas, nes pagal žyniavimus buvo valdoma Romos respublika. Tad ir Lietuva laikėsi iš romėnų perimto papročio, o kaip Ciceronas ir kiti Romoje, taip lygiai Lizdeika Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo auguras.

Nepamiršo Gediminas ir savo dievams užtikrinti garbę savo įkurtoje sostinėje, nes nors toje vietoje, kur dabar patrankų liejykla, Lietuvos kunigaikščių Šventaragio ir jo sūnaus Germanto jau pirma buvo įsteigta amžinoji ugnis, kaip Romoje Vestai, ir gausiai aprūpinti kunigai, kurie savo galva atsakydami saugojo ugnį, kad neužgestų, bet Gediminas dar viršaus pridėjo – dievams pašventė tamsią girią (ką lotynai pagonyms ir kitos tautos vadino *lucus*, o lietuviai ir dabar vadina *laukas*) ir pagonių papročiu kunigus joje įkurdino, kurie už mirusiųjų kunigaikščių vėles anose vietose arba prie ugniaviečių meldėsi, taip pat ir žalčius, vadinamus Gyvatėmis ir Žemininkais (*Gywojtos* ir

Ziemiennikos), penėjo ir augino kaip naminius dievaičius. O ta giria palei Vilijąėjo nuo patrankų liejyklos ligi Lukiškių.

Dar Gediminas pastatė stabą Perkūnui (*Perkunowi* arba *Piorunowi*) – titnago akmenį didelį, iš kurio kunigai ugnį skeldavo, rankoj laikydami. To Perkūno garbei ir amžinoji ažuolinių malkų ugnis dieną naktį buvo kūrenama toje vietoje, kur dabar pilyje Šv. Stanislovo bažnyčia (pastatydinta Jogailos, Gedimino vaikaičio).

Buvo dar didelė salė ar šventykla Antakalnyje visiems dievams, kuriuos lietuviai, velnio kerų apdumti, garbino; ten ketvirtadienio vakarais kunigai žvakę vaškinę visada statydavo ir žibindavo. Bet apie tuos pagonių stabus ir prietarus anksčiau plačiai rašėme Rusios kronikoje, turėdami aiškių įrodymų ir remdamiesi Lietuvos senovės deramais tyrimais; užtat, mielas skaitytojau, šiuo tarpu pasitenkink Trakų ir Vilniaus įkūrimo aprašymu, nes toliau imamės dėstyti kitus Gedimino laikų reikalus ir įvykius.

Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, II dalis, XVI a., sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, p. 554–558.